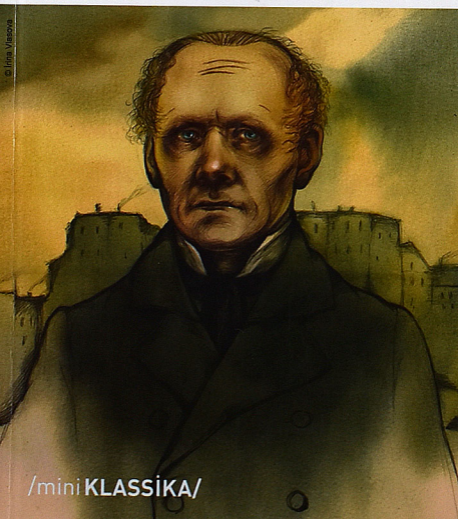

Nikolay Qoqol

Görkəmli rus yazıçısı, dramaturqu, şairi, tənqidçisi, publisisti

Şinel

/mini KLASSİKA/

Nikolay Vasilyeviç Qoqol

ŞİNEL

Tercümaçı:
Mikayıl Rzaquluzadə

Никола́й Васи́льевич Го́голь

ШИНЕЛЬ

“Şinel” povesti Nikolay Qoqolun maraqlı və məzmunlu, öz aktuallığı ilə seçilən əsərlərindən biridir. Ön sırada verilən Akaki Akakiyeviç Başmaçkin Peterburqun kiçik dövlət məmurudur, vəzifəsi sənədlərin üzünü köçürməkdir. Lakin bu sadə və yoxsul insanı ətrafdakı gənc məmurlar lağ edir, əngəl törədir, onu incidir, Başmaçkinə işləməyə imkan vermirlər.

Akaki Akakiyeviç bir gün kürəyində, çiynində soyuqluq hiss edir, görür ki, şineli bir-iki yerdən süzülüb. Dərzi Petroviçə müraciət edir, şinələ yamaq saldırmaq istəsə də bu, əmələ gəlmir. Təzə şineli tikdirmək isə Akakinin məvəcinə uyğun deyil. Məmur məcburiyyətdən bəzi xərclərində qənaət etməli olur: gecələr çay içmir, şam yandırmır, içkini yığışdırır, camaşırxanaya xərc çəkməmək üçün evdə paltarsız – bircə xalata davranır ki, kirlənməsin.

Nəhayət, Akaki Akakiyeviçin şineli hazır olur, saxtalı bir gündə departamentə təzə geyimdə gəlir. Bir axşam onu rəis köməkçisinin ad gününə dəvət edirlər, qonaqlıqdan qayıdanda isə qaranlıq tində dayanan “bığlı adam” “Paho – mənim şinelim!” deyib kiçik məmurun təzə libasını çırpışdırır...

Николай Васильевич Гоголь ШИНЕЛЬ
Nikolay Vasilyevich Gogol ŞİNEL
Bakı, QANUN nəşriyyatı, 2018, 72 səh.
Çapa imzalanmışdır: 20.06.2018

Tərcüməçi: Mikayıl Rzaquluzadə

QANUN nəşriyyatı
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212 42 37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az
www.fb.com/Qanunpublishing

AB 022051 / İN 0035

© QANUN nəşriyyatı, 2018
© Николай Васильевич Гоголь, 1836

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları QANUN nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə nəşri «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa ziddir.

Bir departamentdə... ancaq, yaxşısı budur, departamentin adını söyləməyək. Dünyada cürbəcür departamentlərdən, polklardan, dəftərxanalardan və sözün qıyası, hər cür mənşəb sahiblərindən qorxulu bir şey yoxdur. İndi artıq tək-tək hər adam öz simasında bütün cəmiyyəti təhqir olunmuş sayır. Deyirlər ki, lap bu yaxınlarda adı yadımda olmayan bir şəhərin kapitan-ispravnikindən belə bir ərizə gəlmişdir ki, həmin ərizədə o, dövlət qərarlarının tələf olduğunu və onun müqəddəs adının tamamilə saymazana çəkildiyini açıq-aydın izah edir. O, öz ərizəsinə dəlil olaraq yekə bir cild romantik bir əsər də əlavə etmişdir ki, bu əsərdə hər on səhifədən bir kapitan-ispravnik, bəzi yerlərdə hətta tamamilə sərxoş halda zahir olur. Buna görə də, yaxşısı bu-

dur, hər cür anlaşılmazlıqlara yol verməmək üçün əhvalat vəqə olan departamenti biz eləcə bir departament adlandıraraq. Bəli, bir departamentdə bir məmur qulluq edirdi; demək olmaz ki, bu məmur çox gözəldi, boyu alçaq, üzü bir qədər çopur, bir qədər kürən təhər, hətta zahirdən bir qədər korus, alın tərəfdən bir balaca daz, hər iki yanağı qırışıqlı və üzünün rəngi də babasil xəstələrinin üzünün rəngində idi. Nə çarə?! Təqsir Peterburqun iqlimindədir. Rütbəsinə gəlincə (zira bizdə hər şeydən əvvəl rütbəni bildirmək lazımdır), o, daimi titulyarı sovetnik deyilən bir rütbə sahibi idi. Məlum olduğu kimi, bu rütbəyə mənsub adamları acizlərin üstünə hücum etmək kimi tərifləyiq bir vərdiş sahibi olan cürbəcür yazıçılar doyunca lağa qoymuş və istehza etmişlər. Məmurun familiası Başmaçkin idi. Elə adın özündən məlumdur ki, bu ad bir zaman başmaqdan əmələ gəlmişdir; ancaq bu adın başmaqdan nə zaman, hansı vaxtda və nə cür əmələ gəldiyi barədə heç bir şey məlum deyil. Başmaçkinlərin ataları da, babaları da, hətta qayınları da həmişə uzunboğaz çəkmə geyib, yalnız ildə üç dəfə çəkmələrinin al-

tını yamadırdırdılar. Həmin məmurun adı Akaki Akakiyeviç idi. Bəlkə, bu ad oxucuya bir qədər qəribə və uydurma kimi görünə bilər. Ancaq oxucunu əmin etmək olar ki, bu adı əsla uydurmamışlar; öz-özlüyündə elə bir şərait yaranmışdı ki, ona əsla başqa ad vermək mümkün deyildi və bu əhvalat belə baş vermişdi. Akaki Akakiyeviç, əgər yaddaşımız bizi aldatmırsa, 23 mart gecəsi anadan olmuşdu. Bir məmur arvadı və çox yaxşı bir arvad olan rəhmətlik anası qayda üzrə uşağı xaç suyuna salıb ona ad qoymağa hazırlanmışdı. Onun anası hələ qapının ağzındakı çarpayının üstündə uzanmış və onun yanında uşağın kirkəsi, çox yaxşı bir adam olan və senatda şöbə müdiri vəzifəsində işləyən İvan İvanoviç Yeroşkin və kirkə qadın, kvartal zabitinin arvadı, çox nadir gözəl sifətlərə malik bir arvad olan Arina Semyonovna Belobryuşkova durmuşdu. Uşağın anasına bu üç addan birini seçməyi təklif etdilər: Mokki, Sossi və ya uşağa cəfakeş Xozdazatın adını qoyunlar. Rəhmətlik arvad fikirləşdi ki, "yox, bunlar hamısı birtəhər adlardır". Onun könlünü almaq üçün təqvimin başqa bir yerini açdılar; yenə üç ad

çıxdı: Triffli, Dula və Varaxasi. Qarı dillənib dedi ki, “bu lap belədir ki, hamısı elə birtəhər adlardır ki, düzü, mən heç belə ad eşitməmişəm. Yənə Varadat və ya Varux olsaydı, bir şey idi, yoxsa Triffli, Varaxasi nədir”. Təqvimin bir vərəqini də çevirdilər, bu adlar çıxdı: Pavsikaxi və Vaxtisi. Qarı dillənib dedi: “Yox, daha mən görürəm ki, bu uşağın bəxti belədir. İndi ki belə oldu, heç olmasa, qoy elə atasının adını qoyaq. Atasını Akaki idi, qoy oğlu da Akaki olsun”. Beləliklə də, Akaki Akakiyeviç əmələ gəldi. Uşağı xaçlayıb ad qoydular, bu zaman uşaq ağlayıb üz-gözünü elə büzüşdürdü ki, elə bil titulyarnı sovetnik olacağını əvvəlcədən duymuşdu. Bəli, bütün bunlar bax belə baş vermişdi. Biz bütün bunları ona görə qeyd edirik ki, oxucu bunun tamamilə zəruri bir halda əmələ gəldiyini və uşağa başqa ad vermək heç bir cür mümkün olmadığını görə bilsin. Onun departamentə nə vaxt və necə daxil olduğunu və onu bura kim təyin etdiyini heç bir kəs yadına gətirə bilmir. Burada xeyli direktor və cürbəcür naçalniklər dəyişmişsə də, onu həmişə həmin yerdə, həmin vəziyyətdə yazı məmuru

vəzifəsində görmüşlər; belə ki, sonra hamı bu fikrə gəlmişdir ki, görünür, bu adam anadan tamamilə hazır bir halda, əynində vismundir və tərəsi daz bir halda doğulmuşdur. Departamentdə ona heç bir hörmət edilməzdi. O gəlib keçəndə qapıçılar nəinki yerlərindən durmazdılar, hətta ona sarı baxmazdılar da, elə bil ki, qəbul otağından eləcə bir milçək uçub getdi. Naçalniklər onunla birtəhər, soyuq-zalımanə rəftar edərdilər. Şöbə müdiri köməkçilərindən biri kağızı düz onun burnuna soxar, hətta heç deməzdi də ki, “üzünü köçürün” və ya “budur, maraqlı və yaxşıca bir işdir”, yaxud yaxşı tərbiyəli idarələrdə olduğu kimi, başqa xoş bir söz deməzdilər. O da kağızı alıb yalnız kağıza baxardı; ona kağızı kimin verdiyinə və həmin adamın buna ixtiyarı olub-olmadığına əsla baxmazdı. O, kağızı alıb həmin saat onu yazmağa hazırlaşardı. Gənc məmurlar onu lağa qoyub dəftərxanalarda mümkün olan dərəcədə hazırcavablıqla ona sataşar, elə orada, öz yanında onun barəsində və yetmiş yaşında bir qarı olan ev xanımı barəsində düzəltmələri cürbəcür rəvayətləri danışar, deyərdilər ki, guya,

qarı onu döyür; toyları nə vaxt olacağını soruşar və onun başına kağız qırıntıları səpib, bunu qar adlandırardılar. Ancaq Akaki Akakiyeviç bütün bunlara bircə sözlə də cavab verməzdi, elə bil ki, onun qabağında heç bir kəs yoxdur; bu vəziyyət hətta onun işləməsinə təsir də etməzdi: bütün bu hay-küy içərisində o, yazıda bircə səhv də buraxmazdı. Yalnız zarafat həddən dözülməz bir hal aldıqda, onun böyründən itələyib işləməsinə mane olduqları zaman, o deyərdi: “Məndən əl çəkin, məni niyə incidirsiniz?” Onun sözlərində, səsində və bu sözləri ifadə etməsində nəşə qaribə bir şey var idi. Bu səsdə adamı rəhmə gətirən elə bir şey var idi ki, işə yeni girmiş və başqaları kimi Akaki Akakiyeviçə istehza etməkdə olan bir gənc, birdən-birə oxla vurulmuş kimi, donub qaldı və o vaxtdan bəri, sanki hər şey onun nəzərində dəyişib başqa cür göründü. Ədəb-ərkanlı və kübar aləminə məxsus adamlar bilib, tanış olduğu yoldaşlarından onu nə isə qeyri-təbii bir qüvvə uzaqlaşdırdı. Sonra uzun bir müddət, ən şən dəqiqələrdə belə onun gözünün qabağında alçaqboylu və təpəsi daz bir məmur görünüb

təsirli sözlərlə: “Məndən əl çəkin, niyə incidirsiniz”, – deyərdi və bu təsirli sözlərdə sanki başqa bir məna vardı: “Mən sənin qardaşınam”. Həmin bu gənc insanda nə qədər çox insaniyyətsizlik olduğunu, kübarların zahirən zərif mədənilikləri altında nə qədər sərt bir kobudluq və aman Allah, hətta hamının nəcib və namuslu saydığı adamlarda da nə qədər sərt bir kobudluq olduğunu görüb öz ömründə sonralar da çox sarsılmışdı.

Yəqin ki, heç bir yerdə öz vəzifəsinə bu qədər can yandıran bir adam tapmaq olmazdı. Onun can-başla xidmət etdiyini söyləmək azdır: yox, o, eşqlə xidmət edirdi. Orada, bu üzünü köçürmək işində ona nə isə, özünəməxsus çox-növlü və xoş bir aləm görünürdü. Onun üzündə ləzzət əlamətləri zahir olurdu; bəzi həflər onun çox sevdiyi həflər idi. Bu həflərə rast gəldikdə o, tamamilə özündən çıxardı: həm yavaşcadan gülər, həm göz vurur, həm dodaqları ilə yazmağa kömək edərdi, belə ki, onun qələmi ilə yazdığı hər bir hərfi üzündən oxumaq olardı. Əgər ona öz cidd-cəhdinə görə mükafat verilmiş olsaydı, bəlkə də, öz təəccübünə rəğmən, hətta statski sovetnik

də ola bilərdi. Lakin onun istehza edən yoldaşlarının söylədikləri kimi, o, bu xidmət sayəsində yalnız bir rəsmi məmurluq nişanı, bir də babasil qazanmışdı. Amma demək olmaz ki, ona heç bir diqqət yetirilmirdi. Əslində mehriban bir adam olan bir direktor Akaki Akakiyeviçi uzun müddət xidmət etdiyinə görə mükafatlandırmaq arzusu ilə əmr etmişdi ki, ona adı üzünü köçürmədən daha əhəmiyyətli bir iş tapşırınsınlar və ona tapşırılmışdı ki, hazır bir iş barəsində başqa bir idarəyə bir təliqə yazsın; iş yalnız bundan ibarət idi ki, yalnız başlığı dəyişib və bəzi yerlərdə felləri birinci şəxsdən üçüncü şəxsə keçirməli idi. Bu iş onun üçün elə bir çətinlik törətdi ki, onu tamamilə tərs basdı, o, alınının tərini silə-silə, nəhayət, dedi ki: "Yox, yaxşısı budur, mənə bir şey verin, üzünü köçürüm". O vaxtdan bəri onu həmişəlik üzünü köçürmə işində qoydular. Onun üçün bu üzünü köçürmə işindən başqa, guya, heç bir şey yox idi. O, öz paltarları barəsində də əsla fikirləşməzdi: onun vismundiri yaşıl deyil, nəşə unlu sarı rəngə çalırdı. Yaxalığı çox dar və alçaq idi. Belə ki, boğazı uzun olmadığı halda, yaxalığından kənara

çıxıb rus xaricilərinin başlarında on-on daşdıqları başları yırtılanan gipsdən düzəldilmiş pişik balalarının boyunları kimi Akaki Akakiyeviçin boynu da həddən artıq uzun görünürdü. Onun vismundirinə həmişə bir şey, ya bir parça quru ot, ya da nəşə, bir sap qırığı yapışmış olardı; bundan başqa, o, elə xüsusi bir məharətə malik idi ki, küçə ilə gedərkən həmişə pəncərənin altına içəridən cürbəcür zibil tullanılan vaxt yetişərdi; buna görə də həmişə onun şlyapasının üstündə qovun-qarpız qabığı və buna bənzər zir-zibil olardı. O, ömründə bircə dəfə də olsun küçədə baş verən hadisələrə diqqət yetirməzdi, halbuki, məlum olduğu üzrə, onun tay-tuşları olan gənc məmurlar öz iti nəzərlərinin nüfuzunu o dərəcəyə çatdırırlar ki, küçənin o biri səkisində bir adamın şalvarının çəkmə altına keçən üzəngi bağının qırıldığına görür və bu həmişə onların üzündə hiyləgər bir gülüş əmələ gətirir.

Əgər Akaki Akakiyeviç bir şeyə baxsaydı da, orada öz təmiz, səliqəli xəttiylə yazılmış sətirləri görərdi. Ancaq gözlənilmədən haradansa bir at başı onun çiyinə söykənib burun dəliklərindən

onun yanaqlarına isti hava buraxdıqda, Akaki Akakiyevič sətrin ortasında deyil, küçənin ortasında olduğunu görərdi. O, evə gələn kimi həmin saat stolun arxasında oturub, şorbasını və bir parça soğanlı mal ətinə milçəklərlə və həmin vaxt Allahın qismət etdiyi başqa şeylərlə birlikdə, əsla dadını bilmədən, tələsik halda yeyərdi. O, qarnının get-gedə köpdüyünü gördükdə stolun arxasından durar, mürəkkəb dolu kiçik bankanı götürüb evə gətirdiyi kağızların üzünü köçürməyə başlardı. Əgər evə iş gətirməmiş olsaydı, o, qəsdən, yalnız öz zövqü üçün surət çıxarardı, xüsusilə yazılı kağız üslubuna görə deyil, yeni və ya böyük bir adamın adresinə yazılmış olduğuna görə gözəl olsaydı, surətini daha həvəslə çıxarardı.

Hətta Peterburqun boz səması tamamilə söndüyü və bütün məmur əhlinin hərə əlindən gəldiyi kimi aldıkları maaşa və öz həvəslərinə görə yemək yeyib, doymuş olduğu saatlarda da, departamentdə qələm cırıldadıb qaçışmaqdan, özünün və özgələrin zəruri işlərindən və yorulmaq bilməyən insanın könüllü olaraq hətta lazım olduğundan artıq dərəcədə öz öhdəsinə götür-

düyü işlərdən sonra, hamı artıq istirahət etdiyi zamanda, – elə bir zamanda ki məmurlar qalan vaxtlarını zövq içində keçirməyə tələsir: zirək olanlar teatra qaçır; kimi küçəyə çıxıb vaxtını cürbəcür şlyapacıqlara tamaşa etməklə keçirir; kimi məclisə gedib vaxtını məhdud məmur cəmiyyətinin ulduzu olan qəşəng bir qıza komplimentlər söyləməyə sərf edir; kimi, sadəcə, dördüncü və ya üçüncü mərtəbədə iki kiçik otaq, bir dəhliz və ya mətbəxdən ibarət mənzili olan və burada nahar və gəzintilərdən imtina etmək kimi bir çox fədakarlıqlar sayəsində alınmış lampa və ya bir başqa modalı şeylərə malik olan iş yoldaşının evinə gedir ki, bu daha tez-tez baş verir; müxtəsər, hətta elə bir zamanda ki bütün məmurlar öz dostlarının xırdaca mənzillərinə yığışb qızğın vist oynayır, bir qəpiklik suxarılarla stəkanlarda çay içir, uzun çubuqlardan tütün sümürür, kart paylarkən yüksək cəmiyyətdən keçib gəlmiş heç bir rusun heç bir zaman və heç bir surətdə imtina edə bilməyəcəyi bir dedi-qodu nağıl edir, ya da, hətta danışmağa söz olmadıqda Falkonenin heykəlinin atının quyruğunun kəsildiyi barədə bir

komendantla xəbər verilməsi barədə ədəbi lətifəni danışirlar, – qərəz, hamının əylənməyə çalışdığı belə bir zamanda da Akaki Akakiyeviç heç bir şeylə əylənməzdi. Heç bir kəs deyə bilməzdi ki, onu bir vaxt bir müsəmirədə görmüş olsun. O, doyunca yazdıqdan sonra yatmaq üçün yerinə girib uzanır və “sabah Allah üzünü köçürməyə bir şey göndərər” ümidiylə əvvəlcədən gülümsünərdi. Dörd yüz manat məvaciblə öz taleyindən razı qalmaq bəcaran bir adamın dinc həyatı beləcə keçib getməkdə idi və əgər yalnız titulyarı sovetnik üçün deyil, hətta gizlin, həqiqi, saray və başqa müşavirlər üçün, hətta heç bir kəsə məşvərət etməyib və heç kəsdən məşvərət almayan adamlar üçün də həyat yoluna səpilmiş olan cürbəcür fəlakətlər olmasaydı, bəlkə, o lap qoca yaşlarına qədər bu cür yaşayacaqdı.

Peterburqda ildə dörd yüz manat və ya təxminən o qədər maaş alanların çox qüvvətli bir düşməni var. Bu düşməni bizim şimal şaxtasından başqa bir şey deyil; amma hərçənd deyirlər ki, guya, bu şaxta çox sağlamdır; səhər saat doqquzda, yəni küçələr departamentlərə gedən adamlarla dolu olan bir

saatda bu şaxta əsla fərqi nə varmadan, bütün burunlara elə şiddətli və sancan çırtmalar vurur ki, yazıq məmurlar əsla bilmirlər ki, burunlarını hara soxsunlar. Hətta yüksək vəzifə sahiblərinin də şaxtadan alınları ağrıdığı və gözləri yaşardığı bu zamanlarda yazıq titulyarı sovetniklər bəzən çox naçar bir vəziyyətdə qalırlar. Onların canlarını qurtarmaq üçün gücləri yalnız buna çatır ki, cındır şinellərinə bürünüb mümkün qədər beş-altı küçə qaçsınlar, sonra şveysar otağında ayaqlarını möhkəmcə yerə döyüb, beləliklə, öz vəzifələrini yerinə yetirmək qabiliyyətlərinin donunu açsınlar. Akaki Akakiyeviç qanuni məsafəni mümkün qədər sürətlə qaçmağa çalışdığına baxmayaraq, bir müddətdən bəri hiss etməyə başlamışdı ki, onu kürəyindən və çiyindən yaman soyuq kəsir. O, nəhayət, düşündü ki, bəlkə, şinelinin bir kəm-kəsiri var. Evdə şinelinə yaxşıca nəzərdən keçirdikdə o, iki-üç yerdən, yəni kürəyindən və çiyinlərindən şinelin süzülüb ələyə bənzədiyini gördü; bu yerlərdən mahud o qədər sürtülmüşdü ki, o üzü görünürdü, astar da dağılmışdı. Bunu da bilmək lazımdır ki, Akaki Akakiyeviçin şin-

neli də məmurlar üçün bir istehza vasitəsi idi; bundan hətta nəcib şinel adını da alıb kapot adlandırmışdılar. Doğrudan da, bu şinel qəribə bir şəkil almışdı: bunun yaxalığı ildən-ilə kiçilirdi, çünki başqa yerlərinin yamanmasına işlədilirdi. Yamanma işləri dərzinin çox da mahir olmadığını göstərirdi və şinel torbaya bənzər yaraşsız bir hal almışdı. Akaki Akakiyeviç işin nə yerdə olduğunu görüb bu qərara gəldi ki, şineli dərzi Petroviçin yanına aparmaq lazım gələcəkdir; bu dərzi haradasa dördüncü mərtəbədə yaşayırdı və ora həyətdən pilləkənlə çıxmaq lazım idi; dərzi taygöz və üzünün başdan-başa çopur olmasına baxmayaraq, əlbəttə, ayıq olduğu zamanlarda və başında başqa fikirlər olmadıqda, məmurların pal-paltarını və hər cür başqa pantolon və frakları keyli müvəffəqiyyətlə yamaya bilərdi. Əlbəttə, bu dərzi barəsində çox danışmaq lazım deyildi, lakin hekayədəki şəxslərin hər birinin xarakterini aydın göstərmək artıq bir qayda olduğundan bizim də çarəmiz yoxdur. Gəlin Petroviçdən də bir qədər danışaq. Əvvəllər onun adı, sadəcə, Qriqori idi, özü də bir ağanın təhkimçi nökrəri idi. O,

sərbəstlik kağızı alıb əvvəllər böyük bayramlarda, sonra isə fərqiinə varmadan təqvimdə xaç ilə göstərilmiş bütün kilisə bayramlarında möhkəmcə içməyə başladığı zamandan bəri Petroviç adlanmağa başlamışdı. Bu cəhətdən o, dədə-baba qaydalarına sadiq idi və arvadı ilə mübahisə etdikdə onu el arvadı və alman adlandırdı. İndi ki biz çaşıb arvadından da danışdıq, onun barəsində də bir-iki söz söyləmək lazımdır. Ancaq təəssüf olsun ki, arvad barəsində az şey məlumdur. O da yalnız bundan ibarətdir ki, Petroviçin bir arvadı var: başına hətta yaylıq deyil, ləçək bağlayır. Ancaq gözəllik cəhətindən həmin arvad, gərək ki, çox lovğalana bilməzdi; hər halda, ona rast gəldikdə, yalnız qvardiya soldatları ləçəyinin altına göz yetirib bığlarını oynadar və nə isə xüsusi bir səs çıxarırdılar.

Akaki Akakiyeviç Petroviçin mənzilinə çıxanda, haqq vermək lazımdır, üstü çirkab sularla dolu və məlum olduğu kimi, Peterburq evlərinin hamısının həyət pillələrində daim mövcud olan və adamın gözünü acıqsıran spirt qoxusu verən pillələrlə çıxarkən, Petroviçin nə qədər muzd

istəyəcəyini düşüüb, öz fikrində iki manatdan artıq verməyəcəyini qərara aldı. Qapı açıq idi, çünki evin xanımı, nə isə bir balıq bişirməkdə olub, mətbəxdə o qədər tüstü əmələ gətirmişdi ki, hətta tarakanları da görmək mümkün deyildi. Akaki Akakiyeviç, hətta ev xanımının özünün də gözünə görünmədən, mətbəxdən keçib, nəhayət, otağa girdi və burada Petroviçin enli və rənglənməmiş bir taxta stolun üstündə, türk paşası kimi bardaş qurub oturduğunu gördü. Ayaqları iş görməkdə olan dərzilərin adətinə görə, yalın idi. Hər şeydən qabaq onun Akaki Akakiyeviçə məlum olan baş barmağı gözə çarpdı, bu barmağın dırnağı eybəcərləşərək başa çanağı kimi qalın və möhkəm idi. Petroviçin boynundan bir yumaq ipək və başqa saplar asılmışdı, dizinin üstündə də nə isə, köhnə bir şey var idi; O, üç dəqiqədən bəri iynəni saplamaqla məşğul idi, sapı iynənin ulduzundan keçirə bilmədiyindən qaranlığa və hətta sapın özünə də yaman acığı tutmuşdu. Buna görə də burnunun altında donquldanırdı: “Girmir, məlun, məni lap cana gətirdin, tülüngünün biri!” Akaki Akakiyeviç belə bir məqamda, Petroviçin

acıqlı olduğu bir vaxtda gəldiyinə peşman oldu: o, Petroviçin bir qədər kefli olduğu və ya arvadının dediyi kimi: “Taygöz şeytan lap sərsəm olduğu” zamanlarda bir şey sifariş etməyi xoşlardı. Belə hallarda Petroviç, adəti üzrə, çox həvəslə güzəştə gedər və razılaşardı, hətta baş əyib təşəkkür də edərdi. Düzdür, sonra arvadı gəlib zarıyırdı ki, əri sərxoş olub, ona görə də işi ucuz götürmüşdür, ancaq belə hallarda bir-iki şahı artırmaqla iş qurtarıb gedərdi. İndi isə Petroviç, deyəsən, ayıq idi. Buna görə də sərtlik eləyəcək, yola gəlməyəcək və kim bilir neçə qoparmaq fikrinə düşəcəkdə. Akaki Akakiyeviç bunu başa düşüb, necə deyərlər, əkilmək istəyirdi, ancaq daha işdən keçmişdi. Petroviç tək gözünü çox diqqətlə ona zilləmişdi, buna görə də Akaki Akakiyeviç istər-istəməz dillənib dedi:

– Salam, Petroviç!

– Salamət olasınız, cənab, – Petroviç Akaki Akakiyeviçin nə gətirdiyini görmək üçün üstəndən aşağı onun əlinə baxdı.

– Petroviç, mən sənənin yanına gəlmişəm ki, filan... – Bunu da demək lazımdır ki, Akaki Akaki-

yeviç danışığında cürbəcür ədat və nidaları, hətta heç bir mənası olmayan sözləri çox işlədirdi. İş bərkə düşəndə o hətta cümləni yarımçıq qoyub, qurtarmazdı. Belə ki, çox zaman nitqini: “Bu, düzü, filan-fəsman...” sözləri ilə başlar, daha artıq bir şey deməz, söyləyəcəyini də unudar və elə güman edərdi ki, hər şeyi deyib qurtarmışdır.

– Nə dediniz? – Petroviç tək gözü ilə onun bütün vismundirini – yaxalığından tutmuş qollarına, kürəyinə, ətəyinə və ilməklərinə qədər nəzərdən keçirdi; bütün bunlar ona çox yaxşı tanış idi, çünki bunu o özü tikmişdi. Dərzilərin adəti belədir; elə ki rast gəldi, əvvəlinci iş bu olacaq.

– Mən, budur, filan, Petroviç... şinel, mahu-du... görürsən, qalan yerləri hamısı möhkəmdir, ancaq bir az tozlanıb, ona görə də gözə nimdəş kimi görünür, amma təzədir, tək bircə yeri bir az filan... kürəyində, bir də, budur, bir çiyindənən azca gedib, bir də ki azacıq bu çiyini görürsən, vəssalam. Bir elə sən deyən iş yoxdur...

Petroviç kapotu götürüb, əvvəlcə stolun üstünə sərdi, bir xeyli nəzərdən keçirəndən sonra başını buladı və əlini pəncərəyə uzadıb dəyirmi buruno-

tu qabını götürdü; qabın üstündə general şəkli var idi, bu generalın kim olduğu məlum deyildi, çünki onun üzünün rəngini barmaq sürtüb aparmışdı, üstünə də dördkünc bir kağız parçası yapışdırılmışdı. Petroviç burunotu çəkəndən sonra kapotu əlinə alıb açdı, işığa sarı tutub bir də başını buladı. Sonra onu tərsinə çevirdi, yenə başını buladı və əl atıb general şəklinin üstünə kağız yapışdırılmış qapağı açdı, burnuna bir az burunotu qoyandan sonra qapağı örtüdü, burunotu qabını yerinə qoydu və nəhayət, dilləndi:

– Yox, düzəltmək olmaz, ələk kimidir!

Bu sözləri eşidəndə Akaki Akakiyeviçin ürəyi düşdü.

– Axı niyə olmaz ki, Petroviç? – o, demək olar ki, yalvaran bir uşaq səsi ilə soruşdu. – Axı bircə elə çiyinləri bir az gedib, axı səndə, yaqın ki, parça-tikə tapılar...

– Parça-tikə tapmaq olar, parça-tikə tapılar, – Petroviç cavab verdi. – Ancaq tikmək olmaz, parça tamam çürüyüb, iynəni vurarsan, mal süzülüb gedər.

– Qoy getsin, sən də həmin saat yamaqla.

– Axı yamağı qoymağa yer yoxdur, onu bənd eləməyə şey yoxdur, mal yaman köhnəlib. Mahudun eləcə adı qalib, əl vursan, tikə-tikə olar.

– Birtəhər bənd elə də. Axı bəs bu necə olsun, filan-fəsman!..

– Yox, – Petroviç qəti cavab verdi. – Heç bir şey eləmək olmaz. İş yaman xarəbdir. Yaxşısı budur, qışın soyuğu gələndə bundan özünü zə bir patava düzəldin, çünki corab ayağı isti saxlamaz. Onu almanlar çıxarıblar ki, özlərinə bol pul qazansınlar (Petroviç yeri düşdükdə almanları sancmağı xoşlardı); görünür, siz özünü zə təzə bir şinel tikdirməli olacaqsınız.

“Təzə” sözünü eşitdikdə Akaki Akakiyeviçin gözlərinə qaranlıq çökdü, otaqda olan bütün şeylər gözünün önündə hərhlənməyə başladı. O yalnız Petroviçin burunotu qabının üstündə olan və üzünün yerinə kağız yapışdırılmış generalı aydın görərdü. O, hələ də yuxuda imiş kimi dilləndi:

– Necə yəni təzəsini? Axı bunun üçün heç mənim pulum da yoxdur.

– Bəli, təzəsini, – Petroviç rəhmsiz bir soyuqqanlıqla cavab verdi.

– Yaxşı, əgər təzəsini tikdirməli olsam, onda onun filan-fəsman...

– Yəni neçəyə oturur?

– Hə.

– Yüz əlli manatdan da bir az artıq xərc qoymalısınız, – deyə Petroviç dodaqlarını mənalı-mənalı büzdü. O, təsirli sözlər söyləməyi çox sevərdi. Birdən bir adamı çaşdırıb mat qoymağı, sonra isə belə sözlərdən çaşıb qalmış adamın üzgözünü necə turşutduğuna qıyğacı baxmağı xoşlayardı.

– Bir şinelə yüz əlli manat! – yazıq Akaki Akakiyeviç, bəlkə də, bütün ömründə ilk dəfə olaraq səsinin ucaldı, çünki o, həmişə səsinin yavaşlığı ilə seçilərdi.

– Bəli, bəli, – Petroviç cavab verdi. – Bir də şinel var, şinel var. Əgər yaxasına dələ xəzi qoy-san, ipək astarlı başlıq da tikdirsən, iki yüz manata gedər.

– Petroviç, sən Allah, – Akaki Akakiyeviç Petroviçin dediyi sözləri eşitməməyə çalışaraq yalvarıcı səslə dilləndi. – Birtəhər düzəlt, bəlkə, bir az da işim yaraya.

– Yox, canım, heç bir şey çıxmaz: işim də hədəv gedər, sənin pulların da, – Petroviç cavab verdi. Akaki Akakiyeviç belə sözlərdən sonra tamamilə ruhdan düşmüş halda otaqdan çıxdı.

Petroviç isə, o getdikdən sonra da, dodaqlarını mənəli-mənəli büzüb xeyli müddət işə başlamadı; o, özünü hörmətdən salmadığından və dərziilik sənətini alçaltmadığından razı qalmışdı.

Akaki Akakiyeviç küçəyə çıxdıqda yuxulu kimi öz-özünə deyirdi:

– Bir işə bax ha, mən heç, düzü, güman eləməzdim ki, iş belə filan... – Sonra isə bir müddət susub əlavə etdi. – Bəs belə! Axır ki, işdən düşdü, düzü, mən heç güman eləməzdim ki, filan-fəsman.

Bu sözlərdən sonra o, yenə xeyli müddət sükut etdi, ondan sonra yenə dedi:

– Bəli, belə işlər! Düzü, heç gözləməzdim, filan... bunu heç gözləməzdim... Bir vəziyyətə bax ha...

O, bu sözlərdən sonra evə getmək əvəzinə, özünün də xəbəri olmadan, tamamilə əks tərəfə getdi. Yolda bir bacatəmizləyən çirklə böyrü ilə

ona toxunub çiyinini qaraltdı; tikilməkdə olan bir evin yuxarisından onun üstünə bir şapka dolusu əhəng töküldü. O, bunların heç birindən xəbər tutmadı. Yalnız, xeyli sonra, alebardasını qabağına qoyub, buynuzun içindən qabarlı ovcuna bu-runotu tökən bir keşikçi ilə toqquşduqda, Akaki Akakiyeviç bir qədər özünə gəldi; bu da ona görə oldu ki, keşikçi dillənib ona dedi:

– Nə olub, adamın lap başına çıxırsan, qabağında səkini görmürsən?

Bu sözlər Akaki Akakiyeviçi ətrafına göz gəzdirməyə və qayıdıb evə getməyə məcbur etdi. O yalnız bu zaman fikirlərini toplamağa başladı, öz vəziyyətini aydın və olduğu kimi gördü, özü ilə artıq qırıq-qırıq deyil, ən səmimi və ən yaxın bir iş barəsində söhbət edilə bilən nəcib bir dost ilə danışan kimi mühakiməli və açıq bir surətdə danışmağa başladı. Akaki Akakiyeviç öz-özünə dedi:

– Xeyr ha, indi Petroviçlə sövdələşmək olmaz: indi o filan... görünür, arvad onu kötəkləyib; yaxşısı budur, bazar günü səhər onun yanına gedərəm: hələ şənbə günündən sonra gözü axacaq, özü də

yuxulu olacaq, çünki içkinin xumarı gələcək, o, yenə içmək istəyəcək, arvadı isə pul verməyəcək, bu zaman mən onun ovcuna ikicə şahı basaram, yumşalar, onda şinelin də işi düzələr...

Akaki Akakiyeviç öz-özü ilə bu cür danışıb, özünə ürək-dirək verirdi. O, birinci bazar gününün gəlib çatmasını gözlədi və uzaqdan Petroviçin arvadının evdən çıxaraq hara isə getdiyini görüb, özünü tez onun yanına saldı. Petroviç, doğrudan da, şənbə gündündən sonra xumar-xumar baxırdı, başı döşəməyə doğru əyilmişdi, özü də lap yuxulu idi; ancaq bütün bunlarla bərabər, işin nə yerdə olduğunu bilən kimi, elə bil şeytan dümstüklədi.

– Olmaz, – o dilləndi. – Buyurun təzəsini tikdirin.

Akaki Akakiyeviç bu zaman onun ovcuna bir-iki şahılıq basdı.

– Təşəkkür edirəm, cənab, sizin sağlığınıza bir balaca özümü bərkidərəm, – Petroviç dedi. – Amma şinel barəsində heç bir şey çıxmaz, təzə şineli sizin üçün lap qiyamət tikərəm, necə ki lazımdır çalışaram.

Akaki Akakiyeviç yenə də yamamaq barəsində danışmaq istədisə də, ancaq Petroviç onu sözünü qurtarmağa qoymayıb dedi:

– Təzə şineli sizin üçün lap əla tikərəm, bu barədə arxayın olun, lap can yandıraram. İstəyirsiniz lap indiki moda ilə yaxasına taxma gümüşpəncə düymələr də qoyaram.

Akaki Akakiyeviç gördü ki, daha təzə şinelsiz heç cür iş düzəlməyəcək, buna görə də tamamilə ruhdan düşdü. Axı, doğrudan da, necə olsun, şineli nə ilə, hansı pulla tikdirsin? Əlbəttə, bayram üçün veriləcək gələcək mükafata bir qədər ümid bağlamaq olardı, ancaq bu pul qabaqcadan bölünüb paylaşırlmışdı. Təzə şalvar almaq, çəkməçiyə nimdaş boğazlara təzə pəncə tikdiyi üçün köhnə borcu vermək, bir də alt paltarını tikən arvada üç köynək və yazılı əsərdə adını çəkmək ədəbsizlik sayılacaq iki alt paltarını tikdirmək lazımdır idi, müxtəsər, bütün pullar xərclənib gedəcəkdi. Hətta əgər müdirə mərhəmət güc gəlib onu qırx manat mükafat əvəzinə qırx beş, ya əlli manat təyin etdirmiş olsa, yenə də orada çox azacıq bir şey qalacaq ki, bu, şinel kapitalında,

dənizdə bir qətrə kimi görünəcəkdir. Hərçənd o bildirdi ki, Petroviç hərdən ağla sığmayan qiymətlər söyləməyə həvəslidir, belə ki, bəzən arvadı özü də özünü saxlaya bilməyib çıxırdı: “Nə danışsan, dəli olubsan-nədir, axmağın biri! Gah görürsən ki, heçə-puçə işləyir, indi isə şeytan onu azdırıb: elə bir qiymət deyir ki, heç özü də o qiymətə dəyməz”. Hərçənd, əlbəttə, o bildirdi ki, Petroviç səksən manata da şinel tikər, amma yenə də bu səksən manatı o, haradan tapsın? Yarısını yenə birtəhər tapmaq olar: yarısını tapmaq mümkündür, hətta bəlkə bir az artıq da düzələr; bəs qalan yarısını haradan tapsın? Ancaq əvvəlcə oxucu gərək bilsin ki, bu pulun birinci yarısı haradandır. Akaki Akakiyeviçin belə bir adəti var idi ki, xərclədiyi hər manatdan bir quruşunu ağzı açarla bağlanan və üstündən pul salmaq üçün ensiz kəsiyi olan kiçik bir qutuya atardı. Hər yarım ildə o, yığılmış mis pulları yoxlar və onları xırda gümüş pulla əvəz edərdi. O, xeyli müddətdən bəri bu işə davam edib, bu surətlə bir neçə il ərzində qırx manatdan da bir qədər artıq pul yığmışdı. Beləliklə, şinelin pulunun yarısı nağd idi; bəs qa-

lan yarısını haradan tapsın? O biri qırx manatı haradan tapsın? Akaki Akakiyeviç düşünüb-daşınıb bu qərara gəldi ki, gərək adi xərclərini, heç olmasa, bir ilin ərzində bir qədər azaltsın: axşamlar çay içməkdən əl çəksin, gecələr şam yandırmasın, əgər bir iş görmək lazım gəlsə, ev xanımının otağına gedib onun şamının işığında işləsin; küçə ilə gedərkən ayaqlarını daşlara mümkün qədər yavaşca, ehtiyatla qoyub pəncələri üstündə yeriyən kimi yerisin ki, beləliklə, ayaqqabılarının altını vaxtından əvvəl dağıtmasın. Alt paltarını yumağa mümkün qədər gec-gec versin, alt paltarını dağılmamaq üçün, hər dəfə evə gəldikdə, onu əynindən çıxarıb bircə demikoton xalatında gəzsin; bu xalat da çox qədim şey idi, hətta zamanın özü ona hörmət eləyib, ömrünü bir qədər uzatmışdır. Düzünü demək lazımdır ki, əvvəllər belə məhdudluqlara alışmaq onun üçün bir qədər çətin idi. Ancaq sonra birtəhər alışdı və işlər yoluna düşdü; hətta o, axşamlar özünü ac qalmağa tamamilə öyrətdi; ancaq bunun müqabilində, fikrində gələcək şinel ideyasını əbədi bir surətdə saxladığından, mənəvi cəhətdən qida alırdı. Bu

vaxtdan etibarən onun mövcudiyəti özü də, deyəsən, bir qədər tamamlanmışdı. Elə bil ki, o evlənmişdi, elə bil ki, onun yanında başqa bir adam var idi, elə bil ki, o tək deyildi, xoş bir həyat yoldaşı ömür yolunu onunla birlikdə getməyə razı olmuşdu və bu həyat yoldaşı həmin o qalın pambıq sıyrıqlı, möhkəm, astarı süzülməmiş şineldən başqa bir şey deyildi. Akaki Akakiyeviç öz qarşısında müəyyən bir məqsəd qoymuş bir adam kimi, nə isə xeyli canlanmış, hətta xasiyyətə möhkəmlənmişdi. Şübhə, qətiyyətsizlik, bir sözlə, bütün mütərəddid və qeyri-müəyyən əlamətlər öz-özlüyündə onun üzündən və hərəkətlərindən yox olub getmişdi. Bəzən onun gözlərində bir od parlar, hətta başında ən cürətli və cəsarətli fikirlər dolaşardı: doğrudan da, şinelin yaxasına dələ xəzi qoymasınmı? Bu barədə düşüncələr az qalmışdı, onu huşsuz etsin. Bir dəfə o, bir kağızın üzünü köçürərkən az qalmışdı səhv etsin, belə ki, “uf!” – deyə çığırmış və xaç vurmuşdu. Hər ayın ərzində o, heç olmasa, bir dəfə Petroviçə baş çəkib onunla şinel barəsində, mahudu haradan almağın yaxşı olacağı barəsində və

mahudun nə rəngdə və neçəlik olması barəsində söhbət edərdi. Hərçənd bir qədər qayğılı da olsa, evə həmişə razı qayıdardı; düşünərdi ki, nəhayət, bir gün gələcək, bütün bunlar alınacaq və şinel tikiləcəkdir. İş hətta onun gözlədiyindən də sürətlə getdi. Tamamilə gözlənmədən, direktor Akaki Akakiyeviçə qırx və ya qırx beş manat deyil, düz altmış manat təyin etdi: “Akaki Akakiyeviçə şinel tikdirmək lazım olduğunu duyduğumu, yoxsa bu, öz-özünə əmələ gəlmişdimi, ancaq, beləliklə, Akaki Akakiyeviçin iyirmi manat artıq pulu olmuşdu. Bu vəziyyət işin gedişini sürətləndirdi. Bir iki-üçcə ay da azacıq aclığa dözmüş olsa, Akaki Akakiyeviçin, doğrudan da, səksən manat pulu yığılmış olacaqdı. Onun, ümumiyyətlə, sakit olan ürəyi döyünməyə başlamışdı. Elə birinci gün o, Petroviçlə dükanlara getdi. Çox yaxşı mahud aldılar, – bəs necə, çünki bu barədə hələ yarım il qabaqcadan fikirləşmişdilər və çox az ay olardı ki, onlar qiymət bilmək üçün dükanlara getməyə idilər. Bunun müqabilində Petroviç özü demişdi ki, bundan yaxşı mahud heç ola da bilməz. Astarlıq üçün kolenkor aldılar, an-

caq bu elə yaxşı və sıx toxunmuş kolenkor idi ki, Petroviçin dediyinə görə, ipəkdən də yaxşı idi, hətta görkəm cəhətindən də ondan qəşəng və şux idi. Dələ xəzi almadılar, çünki doğrudan da baha idi, onun əvəzinə yaxşı bir pişik dərisi seçdilər, dükanda bundan yaxşısı yox idi, bu elə bir pişik dərisi idi ki, uzaqdan onu həmişə dələ xəzinə bənzətmək olardı. Petroviç şinelin üzərində cəmi ikicə həftə işlədi, çünki sıriq işi çox idi, əgər bu olmasaydı, onu daha tez qurtarardı. Petroviç on iki manat mizd aldı; bundan az almaq heç cür mümkün deyildi: hamısını ipəklə tikmiş, ikiqat xırda tikişlə getmiş və bütün tikişləri Petroviç sonra öz dişləri ilə sıxa-sıxa cürbəcür fiqurlar işləmişdi. Bu əhvalatın, düzü, hansı gündə olduğunu söyləmək çətinidir; ancaq, yəqin ki, bu gün Akaki Akakiyeviçin ömründə ən təntənəli bir gün idi, çünki bu gün Petroviç şineli gətirib gəlmişdi. O, şineli səhər tezdən, departamentə getmək vaxtından bir azca əvvəl gətirib gəlmişdi. Şinel heç bir zaman indiki kimi yerinə düşə bilməzdi; çünki artıq bərk şaxtalar başlamışdı və bu şaxtaların getdikcə daha da şiddətlənəcəyi gözlənilirdi. Pet-

roviç yaxşı bir dərziyə yaraşan kimi, şineli gətirib gəlmişdi. Onun üzündə elə bir mənalı ifadə var idi ki, Akaki Akakiyeviç bunu heç bir zaman hələ görməmişdi. Sanki o, böyük bir iş görmüş olduğunu tam mənası ilə duymuşdu və birdən-birə özündə elə sonsuz bir qabiliyyət olduğunu göstərmişdi ki, bu, təzə paltar tikən dərziylərlə yalnız astar çəkən və yamaq-yırtıq edən dərziyləri birbirindən ayırır. O, şinelini бүkdüyü cib dəsmalını açdı. Bu dəsmal paltaryuyan arvadın yenicə alınmışdı. Petroviç həmin dəsmalını sonra işlətmək üçün бүküb cibinə qoydu. O, şineli çıxarıb çox lovğa-lovğa gözdən keçirdi və hər iki əli ilə tutub, çox çevik bir hərəkətlə Akaki Akakiyeviçin çiyinə saldı. Sonra bir az dartdı və arxadan əli ilə çəkib yerinə oturtdu; sonra onu Akaki Akakiyeviçin əyninə bir qədər yaxası açıq geydirdi. Akaki Akakiyeviç yaşlı bir adam olduğu üçün şinelin qollarını geymək istədi. Petroviç qollarını geyməyə də ona kömək etdi, məlum oldu ki, qollarını geyəndə də yaxşı durur. Müxtəsər, aşkar oldu ki, şinel tamamilə yaxşı tikilmişdir. Bu zaman Petroviç fürsəti əldən verməyib dedi ki, o

yalnız lövhəsiz və kiçik bir küçədə yaşadığı üçün belə ucuz qiymətə tikir; əgər Neva prospektində tikdirmiş olsaydı, ondan bircə əlmuzdu olaraq yetmiş beş manat alacaqdılar. Akaki Akakiyeviç bu barədə Petroviçlə bəhsə girişmək istəmirdi, bir də ki Petroviçin adamı çəşdirmaq üçün sadaladığı bütün böyük məbləğlərdən qorxurdu. O, Petroviçlə haqq-hesabı üzüb ona təşəkkür etdi və həmin saat təzə şineli geyib departamentə getmək üçün küçəyə çıxdı. Petroviç də onun ardınca çıxıb küçədə duraraq xeyli müddət uzaqdan şinelə baxdı və sonra qəsdən bir kənara getdi ki, əyri döngədən keçib, yüyürə-yüyürə yenidən həmin küçəyə çıxsın və öz şineline bir də o biri tərəfdən, yəni qabaqdan baxsın. Bu zaman Akaki Akakiyeviç, bütün duyğuları bayramsayağı coşqun bir halda getməkdə idi. O, dəqiqənin hər bir anında hiss edirdi ki, əynində təzə şinel var. Hətta daxili şadlığından o, bir neçə dəfə gülmüşdü də. Doğrudan da, o, ikibaşlı qazanmışdı: biri bu idi ki, isti idi, biri də bu idi ki, yaxşı idi. O, yolu nə zaman getdiyini heç bilmədi. Bir də gördü ki, departamentdədir; şveysar otağında o, şinelini

çıxarıb, hər tərəfini gözdən keçirdi və şveysara tapşırırdı ki, ona xüsusi göz yetirsin. Nə surətdə isə departamentdə birdən-birə hamı xəbər tutdu ki, Akaki Akakiyeviçin şineli təzədir. Daha kapot yoxdur. Həmin dəqiqə hamı Akaki Akakiyeviçin şineline tamaşa etmək üçün şveysar otağına yüyürüşdü. Ona mübarəkbadlıq etməyə başladılar. Belə ki, o, əvvəlcə yalnız gülümsündü, sonra isə hətta utandı. Hamı bir-bir onun yanına gəlib təzə şinelin şirnisini istədikdə və heç olmasa, hamıya bir axşam qonaqlığı vermək lazım gəldiyini söylədikdə Akaki Akakiyeviç tamamilə özünü itirdi, bilmədi nə etsin, nə cavab versin və yaxasını necə qurtarsın. O, bir neçə dəqiqədən sonra qıp-qırmızı olmuş halda xeyli sadəliklə sözə başlayıb hamını inandırmağa çalışdı ki, bu heç də təzə şinel deyil, elə-belə, köhnə şineldir. Axırda məmurlardan biri, hətta şöbə müdirinin müavini, yəqin ki, özünün heç də lovğa olmadığını və özündən aşağı dərəcəli adamlarla dostluq etdiyini göstərmək üçün dedi: “Yaxşı, Akaki Akakiyeviçin əvəzinə mən sizə axşam qonaqlığı verirəm və xahiş edirəm bu gün bizə çaya gələsiniz, bir də ki,

elə yerinə düşüb, bu gün mənim ad günüdür". Məmurlar səmimiyyətlə həmin saat şərbə müdiri müavinini təbrik etdilər və onun təklifini həvəslə qəbul etdilər. Akaki Akakiyeviç birtəhər boyun qaçıрмаq istədisə də, ancaq hamı onu başa saldı ki, bu, hörmətsizlik olar, belə etmək ayıbdır, o da artıq heç cür boyun qaçıra bilmədi. Amma sonra o, bu münasibətlə təzə şinelində axşam da küçəyə çıxıb gedəcəyini yadına salanda bu iş ona xoş gəldi. Bütün bu gün Akaki Akakiyeviç üçün, doğrudan da, ən böyük təntənəli bir bayram idi. O, tamamilə kefi kök halda qayıdıb evə gəldi, şinelini çıxarıb ehtiyatla divardan asdı, mahuda və as-tara bir də baxıb ləzzət aldı və sonra qəsdən müqayisə etmək üçün tamamilə üzülüb getmiş olan köhnə kapotunu çıxartdı. Həmin kapotu gözdən keçirib, hətta özü də güldü. Şineli ilə bunun arasında nə qədər böyük bir fərq var idi! Hələ sonra da, yemək yeyərkən o, kapotun nə vəziyyətdə olduğunu ağına gətirən kimi, hey gü-lürdü. O, şən bir halda yemək yeyib, yeməkdən sonra daha heç bir kağız yazmadı, yatağında bir qədər xumarlanıb, havanın qaralmasını gözlədi.

Sonra işi uzatmayıb geyindi, şineli çiyinə saldı və küçəyə çıxdı. Onu qonaq çağıran məmurun harada yaşadığını, çox təəssüf ki, deyə bilməyəcəyik: yaddaşımız yaman korlanmışdır, Peterburqda nə qədər küçə və ev varsa, hamısı başımızda bir-birinə elə qarışmışdır ki, oradan ağıllı-başlı bir şey tapıb çıxarmaq yaman çətindir. Hər nə olur-olsun, bircə şey yəqindir ki, həmin məmur şəhərin yaxşı hissəsində yaşayırdı və deməli, Akaki Akakiyeviçin mənzilinə çox da yaxın deyildi. Akaki Akakiyeviç əvvəlcə işığı zəif olan bəzi tənha küçələrdən keçməli oldu, ancaq həmin məmurun mənzilinə yaxınlaşdıqca küçələr daha canlı, gediş-gəlişli və daha işıqlı bir hal alırdı. O, adamlara daha tez-tez rast gəlirdi. Gözəl geyinmiş xanımlar da gözə dəyməyə başladı. Rast gələn kişilər yaxalarına qunduz xəzləri vurmuşdular; üzərinə zərli mıxlar çalınmış taxta barmaqlıqlı xizəkləri olan vankalara daha az-az təsadüf edilir, əksinə, moruq rəngli məxmər şapka qoymuş, laklı xizəkləri, ayı dərisindən örtükləri olan sürücülər tez-tez görünür, şahnişinləri bəzəkli karetdlər təkərləri qarın üstündə cırılda-

ya-cınıldaya sürətlə küçədən keçib gedirdi. Akaki Akakiyeviç bütün bunlara yeni bir şey kimi baxırdı, neçə illər idi o, axşamlar küçəyə çıxmazdı. O, maraqla bir mağazanın pəncərəsi önündə durub içəridəki şəkllə tamaşa etməyə başladı; bu şəkildə çəkməsini çıxaran gözəl bir qadın başdan-baş a çıpaq, qəşəng ayağını a çib göstərirdi; onun arxa tərəfində başqa bir otağın qapısından bakenbardlı və dodağının altında qəşəng ispansayağı saqqalı olan bir kişi başını çıxarmışdı. Akaki Akakiyeviç başını yırğalayib güldü və yoluna davam etdi. O, nə üçün gülmüşdü, əsla tanış olmayan, lakin hər kəsin, hər halda, haqqında müəyyən bir duyğusu olan bir şeyə rast gəldiyi üçünmü, yoxsa o da bir çox başqa məmurlar kimi düşünürdü ki, "Aman bu fransızların əlindən! Nə deyəsən, bir şeyi ki filan eləmək istəsələr, yəqin ki, eləyəcəklər filan-fəsmən..." Bəlkə də, o hətta heç bunu da düşünmürdü, axı insanın qəlbinə girib onun bütün fikirlərini bilmək olmaz. Nəhayət, o, şöbə müdiri müavininin yaşadığı evə gəlib çatdı. Şöbə müdiri müavinini gen-bol yaşayırdı: pilləkən başında bir fənər yanırdı, mənzil ikinci mərtəbədə idi. Akaki

Akakiyeviç giriş otağına daxil olduqda yerdə cərgə-cərgə qaloşlar gördü. Onların arasında, otağın ortasında qoyulmuş bir samovar həm səslənir, həm də yaman buğlanırdı. Divarlardan şinellər və pləşlər asılmışdı, bunların bəzilərinin yaxalarında qunduz xəzi və məxmər var idi. Divarın o tayından hay-küy və danışq səsləri gəlirdi; birdən-birə qapı açılıb, bir lakey əlində boş stəkanlar, qaymaq qabı və bir səbət suxarı ilə dolu olan bir məcməyi ilə gəldikdə bu səslər aşkar və aydın eşidildi. Görünür, məmurlar artıq çoxdan yığışmışdılar, adama bir stəkan çay da içmişdilər. Akaki Akakiyeviç özü öz şinelini asıb otağa girdi və onun qarşısında bir anda həm şamlar, həm məmurlar, həm trubkalar, həm kart stolları görünüb, hər tərəfdən yüksələn danışq səsləri və oyan-buyana çəkilən stul gurultuları onu çaşdırdı. O, çox yöndəmsiz bir halda otağın ortasında durub, nə edəcəyini düşünərək, bir çarə tapmağa çalışdı. Ancaq onu artıq görmüşdülər. Onu hay-küylə qarşılayıb, həmin saat giriş otağına keçdilər və onun şinelini bir də nəzərdən keçirməyə başladılar. Akaki Akakiyeviç bir qədər utanan kimi ol-

dusa da, ancaq t miz r ekli bir adam olduğundan hamının şineli t rifl m sin  sevinm y  bilmədi. Məlum şeydir ki, sonra hamı onun sözündən də, şinelind n də  l əkib,  z qaydası ilə, vist oyunu oynayan stolun başına yığışdılar. Bütün bu s sk y, danışıq, yığın-yığın adamlar, bunlar hamısı Akaki Akakiyeviç n  isə qəribə görünürdü. O heç bilmirdi əllərini, ayaqlarını, bütün vücudunu hara soxsun; qumar oynayanların yanında oturub kartlara tamaşa etdi, onun-bunun  z n  doyunca baxdı və bir q d rd n sonra darıxdığını hiss edib  sn m y  başladı; bir də ki onun adət elədiyi yatmaq vaxtı çoxdan keçmişdi. O, ev sahibi ilə görüşüb xudahafizl şm k istədi, ancaq onu buraxmayıb dedilər ki, təzə paltarın şirinliyi  c n, heç olmasa, adama bir q d h şampan şərabı i m lidirler. Bir saat sonra vineqretd n, dana  ti soyutmasından, paştetd n, konditer piroqlarından v  şampan ş rabından ibarət axşam yeməyini gətirdilər. Akaki Akakiyeviç iki q d h şərab i irtidil r. Bunları i dikd n sonra o, adamların ş nl ndiyini hiss etdi, ancaq heç bir surətlə yadından çıxara bilmədi ki, artıq saat on ikidir v  evə getmək vax-

tıdır. Ev sahibinin yenə onu birtəhər tutub saxlamaması  c n o, gizlicə otaqdan çıxdı, giriş otağında  z şinelini tapdı v  çox təəssüflə onun yerə düşmüş olduğunu gördü, onu  ırpdı, üstünə yapışan xırdaca t kl ri qoparıb atdı, çiyinə saldı v  pill rl  düşüb k c y  çıxdı. K c  hələ işıqlı idi. N k rl rin v  hər cür xırdaxuruş adamların həmişəlik klubları olan xırdaca d kanlar açıq idi. Bağı olan bəzi dükanların qapıları arasında da uzun işıq zolaqları görünürdü ki, bu da həmin d kanlarda adam olduğunu göstərirdi; bunlar, yəqin ki, öz ağılarını nigaran qoyub dedi-qodu v  söhbətlərini başa vurmaqda olan n k r və ev xidm t cil ri idilər. Akaki Akakiyeviç, kefi kök halda getməkdə idi, hətta birdən-birə səbəbi məlum olmadan, bir xanımın arxasınca azacıq y y r n kimi də oldu; xanım isə bir ildırım s r tiyl  onun yanından keçib-getdi; onun bədəninin bütün hissələri qeyri-adi bir surətdə t r şm kd  idi. Lakin Akaki Akakiyeviç elə həmin saat ayaq saxlayıb yenə  v lki kimi sakit-sakit yeriməyə başladı və haradan əmələ gəldiyi məlum olmayan  z iti yerişin  təəccübləndi. Bir az sonra onun qarşı-

sına həmin tənha küçələr çıxdı ki, bunlar elə gündüzlər də o qədər gur olmur; o ki qaldı gecə ola. İndi həmin küçələr daha tənha və kimsəsiz idi. Fənərlərə az-az rast gəlmək olurdu, görünür, yağları qurtarmışdı. Taxta evlər və barılar görünməyə başladı; ins-cins görünmürdü; küçənin ortasında yalnız qar parıldayı, bir də yuxuya getmiş alçaq daxmacıqların örtülmüş pəncərə taxtaları qəmgin-qəmgin qaralırdı. Akaki Akakiyeviç bir yerə gəlib çıxdı ki, burada küçə ucsuz-bucaqsız bir meydana qovuşurdu. Meydanın o biri başında evlər zorla seçilir, meydanın özü isə qorxunc bir səhra kimi görünürdü.

· Uzaqlarda, Allah bilir harada isə, dünyanın o biri ucundaymış kimi görünən bir budkadan azacıq işıq gəlirdi. Burada Akaki Akakiyeviçin şənliyi xeyli azaldı. O, qeyri-ixtiyari bir qorxu içində meydana ayaq basdı, elə bil ürəyinə dammışdı ki, bir bədbəxtlik üz verəcək. O dönüb arxasına və ətrafına göz gəzdirdi: elə bil dənizin ortasında idi. “Yox, yaxşısı budur, heç baxmayım”, – o düşündü və gözlərini yumub yeriməyə başladı. O, meydanın axırına çoxmu və ya azmı

qaldığını bilmək üçün gözlərini açıqda birdən-birə gördü ki, qarşısında, demək olar ki, lap burununun qabağında bığlı adamlar durmuşdur; o hətta bunların necə adam olduqlarını seçə bilmədi. Onun gözləri qaraldı və ürəyi şiddətlə döyünməyə başladı. “Axı bu şinel mənimkidir!” – deyər adamlardan biri göy gurultusuna bənzər bir səsə bağıraraq, Akaki Akakiyeviçin yaxasından yapışdı. Akaki Akakiyeviç “Qarovul!” – deyər çıxırmaq istəyirdi ki, o biri adam bir məmur başı boyda olan yumruğunu ağzına dirəyib dedi: “Bir səsini çıxar görüm!” Akaki Akakiyeviç yalnız bunu hiss etdi ki, onun şinelini çıxartdılar, özünə də bir təpik vurdular; o, üzüstə qarın içinə yığılıb, huşunu itirdi. Bir neçə dəqiqədən sonra özünə gəlib, ayağa qalxdı; ancaq daha yanında heç kəs yox idi. O, hiss etdi ki, çöl soyuqdur, əynində də şineli yoxdur; o, çıxırmağa başladı, lakin səsi heç meydanın axırına çatmadı. O, məyus halda çıxıra-çıxıra meydandan keçib, budkaya sarı yüyürdü; budkanın yanında keşikçi öz alebardasında dayanıb maraqla baxırdı ki, görsün uzaqdan çıxıra-çıxıra onun üstünə yüyürən bu adam nə olan şeydir?

Akaki Akakiyeviç onun yanına çatıb, tövşüyə-tövşüyə çıxırmağa başladı ki, o yatır, heç bir şeyə göz yetirmir və adamı soyduqlarını görmür. Keşikçi cavab verdi ki, o heç bir şey görməmişdir, yalnız onu görmüşdür ki, kim isə iki nəfər adam onu meydanın ortasında saxladılar, o güman edirmiş ki, bunlar onun tanışlarıdır; boş-boşuna deyilməkdənsə, yaxşısı budur, o, sabah nəzarətçinin yanına getsin, nəzarətçi şineli aparan adamları tapar. Akaki Akakiyeviç evə tamamilə pərişan bir halda gəlib çıxdı: hələ gicgahlarında və peysərində təkəmseyrək qalan saçları tamamilə bir-birinə qarışmışdı. Böyürləri, sinəsi və bütün şalvarı qar içində idi. Onun mənzilinin sahibi olan qarı qapının qərribə bir surətdə döyüldüyünü eşidib, yatağından sıçramış və bir ayağında başmaq, tələsik qapını açmağa üyüyüb, həya üçün, bir əli ilə köynəyini tutmuşdu; lakin qapını açdıqda Akaki Akakiyeviçi bu gündə görüb geri çəkildi. Akaki Akakiyeviç işin nə yerdə olduğunu danışdıqda qarı əllərini yelləyib düz məntəqə rəisinin yanına getmək lazım olduğunu dedi, çünki kvartal nəzarətçisi vədə verib onu aldadar və

süründürməyə salar; hamısından yaxşısı budur ki, məntəqə rəisinin yanına getsin, o hətta bir qədər tanışdır, çünki əvvəllər bunun yanında aşpaz işləyən çuxon¹ Anna indi məntəqə rəisinin yanında dayə işləyir. O özü məntəqə rəisinin onların evinin yanından karetda keçib getdiyini tez-tez görür, o hər bazar günü kiilsəyə gəlib dua edir və eyni zamanda şən-şən hamını nəzərdən keçirir, deməli, bütün bunlardan məlum olduğuna görə, o, yaxşı bir adam olmalıdır. Akaki Akakiyeviç bu qərarı dinləyib qəmgin halda öz otağına keçdi və onun orada həmin gecəni necə başa vurduğunu başqasının vəziyyətini az-çox təsəvvür edə bilən adamın öz mühakiməsinə buraxırıq. Səhər tezdən Akaki Akakiyeviç məntəqə rəisinin yanına getdi; ancaq dedilər ki, o yatır; Akaki Akakiyeviç saat onda bir də getdi, yenə dedilər ki, yatır, o, bir də saat on birdə gəldi, dedilər ki, məntəqə rəisi evdə yoxdur; o, bir də nahar vaxtı gəldi, – ancaq giriş otağında olan mirzələr onu heç bir surətdə içəri buraxmayıb, nə üçün, nə səbəbə gəldiyini və necə bir hadisə baş verdiyini

¹ Çuxon – qədimdə finlərə verilən ad

mütləq bilmək istədilər. Belə ki, axırda Akaki Akakiyeviç ömründə birinci dəfə hirsini bürüzə vermək istədi və qəti surətdə dedi ki, şəxsən məntəqə rəisinin özünü görməlidir, mirzələrin onu içəri buraxmamağa ixtiyarı yoxdur, o, departamentdən dövlət işi üçün gəlmişdir və onlardan şikayət edər, onda görürlər. Bunun müqabilində mirzələr heç bir şey deməyə cürət etmədilər və onlardan biri məntəqə rəisini çağırmağa getdi. Məntəqə rəisi şinelin oğurlanması barəsində söhbəti, nə isə, son dərəcə qəribə bir halda dinlədi. O, işin başlıca nöqtəsinə diqqət yetirmək əvəzinə, Akaki Akakiyeviçdən soruşmağa başladı ki, evə nə üçün belə gec qayıdılmış, ədəbsiz bir evdə-zadda olmayıbmış ki, belə ki, Akaki Akakiyeviç tamamilə pərt olub, onun yanından çıxdı və şinel barəsindəki işin davam etdirilib-etdirilməyəcəyini bilmədi. O, bütün bu günü qulluq etdiyi idarəyə getmədi (bu, onun ömründə yeganə hadisə idi). O biri gün daha pis görkəm almış köhnə kapotunu geyib, rəngi tamamilə solğun halda idarəyə getdi. Şinelinin oğurlanması barəsində danışarkən, hətta belə bir

halda da Akaki Akakiyeviçə istehza etmək istəyənlər bəzi məmurlar tapıldısa da, ancaq bu əhvalat çoxunun ürəyini kövrəltdi. Bu qərara gəldilər ki, həmin saat aralarında pul yığsınlar, ancaq çox cüzi miqdarda pul yığıldı; çünki məmurlar direktorun portretini çəkdirmək və şöbə müdirinin təklifinə görə, direktorun dostu olan bir yazıçının kitabını almaq üçün xeyli pul sərf etmişdilər, beləliklə, yığılan pul cüzi bir şey oldu. Akaki Akakiyeviçə rəhmi gələn məmur, heç olmazsa, boş bir məsləhətilə kömək etmək üçün, ona dedi ki, kvartal nəzarətçisinin yanına getməsin, çünki kvartal nəzarətçisi öz böyüklərinin rəğbətini qazanmaq üçün, bəlkə də, birtəhər şineli tapar, ancaq Akaki Akakiyeviç şinelin özünə aid olduğunu sübut etmək üçün qanuni dəlillər təqdim etməsə, şineli polis idarəsində qalacaqdır; hamısından yaxşısı budur ki, o, bir böyük adama müraciət etsin, həmin böyük adam lazım olan adamlarla yazışsın və danışsın işi sürətləndirə bilər. Çarə yox idi; Akaki Akakiyeviç bir böyük adamın yanına getməyi qərara aldı. Həmin böyük adamın vəzifəsinin nədən ibarət olduğu indiyə qədər

məlum deyildir. Bilmək lazımdır ki, bu böyük adam bu yaxınlarda böyük adam olmuşdur, bundan əvvəl isə adam deyildi; amma onun mövqeyi indi də daha böyük adamların mövqeləri ilə müqayisə edildikdə çox da böyük sayılmırdı. Ancaq həmişə elə adamlar tapıla bilər ki, başqalarının nəzərində böyük olmayan adam onların nəzərində böyükdür. Bir də ki həmin adam öz böyüklüyünü başqa vasitələrlə gözə çarpdırmağa çalışırdı: o, belə bir qayda qoymuşdu ki, iş gəldikdə aşağı rütbəli məmurlar onu hələ pillə başında qarşılmalıdırlar; onun yanına heç kəs getməyə cürət etməməlidir, hər bir şey möhkəm bir qayda üzrə olmalıdır: kollec qeydiyyatçısı quberniya katibinə məlumat verməli, quberniya katibi titulyar və ya o dərəcədə olan başqa bir katibə məlumat verməlidir, yalnız bundan sonra iş gəlir ona çıxmalıdır. Müqəddəs Rus ölkəsində artıq belə bir qayda əmələ gəlmişdir ki, hamı öz rəisini təqlid edir, hamı özünü ona bənzədir və onu yamsılayır. Hətta deyirlər ki, bir titulyar müşaviri kiçik bir dəftərxanaya müdir qoyduqları zaman o həmin saat özünə xüsusi bir otaq ayırır, oranı

“idarə otağı” adlandırmış və qapının ağzına qırmızı yaxalıqlı və bafta-taftalı kapeldinlər qoyubmuş ki, bunlar hər gələn adam üçün qapının dəstəyindən yapışıb açırmışlar. Amma həmin “idarə otağı”na adi bir yazı stolu zorla yerləşərmiş. Böyük adamın üsul və adətləri sanballı və əzəmətli idisə də, ancaq çox mürəkkəb deyildi. Onun sisteminin başlıca əsası ciddilik idi. O, həmişə: “Ciddilik, ciddilik, bir də ciddilik!” – deyər və öz adəti üzrə, son sözü söylədikdə danışdığı adamın üzünə çox mənalı-mənalı baxardı. Amma bunun üçün heç bir səbəb də yox idi, çünki dəftərxananın bütün dövlət mexanizmini təşkil edən on nəfərə qədər məmur onsuz da lazımcı qorxu içində idi: həmin böyük adamı uzaqdan gördükdə onlar işlərini buraxıb, dik ayaq üstündə durub, rəisin otaqdan keçib getməsinə gözlərdilər. Onun aşağı rütbəli məmurlarla adi danışığı çox ciddi olub, aşağıdakı üç cümlədən ibarət olardı: “Necə cürət edirsiniz? Bilirsinizmi kiminlə danışırırsınız? Anlayırırsınız mı qarşınızda duran kimdir?” Amma, əslində, o, mehriban bir adam idi, yoldaşları ilə xoş rəftar edər, işə yarayardı; ancaq

generallıq rütbəsi onu lap azdırmışdı. O, general rütbəsi aldıqdan sonra özünü itirib, yolunu azmış və nə edəcəyini əsla bilmirdi.

Özünə bərabər adamla o, ağıllı-başlı, olduqca mərifətli, bir çox cəhətlərdən hətta ağıllı bir adam idi. Ancaq özündən, heç olmasa, bircə dərəcə də aşağı rütbəli adamlar arasına düşdükdə o, tamamilə adamlıqdan çıxardı: qaradınmız olub qaralardı, onun vəziyyətinə adamın yazığı gələrdi, çünki hətta o özü də hiss edirdi ki, vaxtını burada olduğundan ölçülməz dərəcədə yaxşı keçirə bilərdi. Onun gözlərində bəzən maraqlı bir söhbət, ya da bir dəstəyə qoşulmaq üçün şiddətli arzu hiss olunurdu, lakin belə fikirlər onu qoymurdu: onun tərəfindən bu, həddən artıq sadə bir hərəkət, həddən artıq sərbəstlik sayılmazdı, beləliklə, o, öz nüfuz və hörmətini itirməzmi? Belə düşüncələr nəticəsində o, həmişə eyni qaradınmız vəziyyətdə qalar, yalnız hərdən təkhecalı səslər çıxarırdı; beləliklə də, o, son dərəcə qaraqabaq bir adam ləqəbi qazanmışdı. Bizim Akaki Akakiyeviç belə böyük bir adamın yanına gəlmişdi; həm də ən namünasib, özü üçün

həm də əlverişli olmayan, lakin həmin böyük adam üçün əlverişli olan bir zamanda gəlib çıxdı. Həmin böyük adam öz kabinetində idi və yaxında bura gəlmiş olan öz köhnə tanışı və uşaqlıq yoldaşı ilə şən-şən söhbət edirdi; bu yoldaşı ilə o neçə il idi görüşməmişdi. Bu zaman ona ərz etdilər ki, Başmaçkin adlı birisi gəlmişdir. O, acıqlı bir səslə soruşdu: “Nəçidir?” Ona cavab verdilər ki: “Bir məmurdur”. “Hə! Qoy gözləsin, indi vaxtım yoxdur”, – deyə böyük adam cavab verdi. Burada söyləmək lazımdır ki, böyük adam tamamilə yalan deyirdi: onun vaxtı var idi, onlar dostu ilə artıq çoxdan idi hər şey barəsində söhbətlərini qurtarmışdılar və artıq çoxdan bəri söhbətlərinə uzun-uzun sükutla ara verir və yalnız hərdənbir yavaşcadan bir-birinin buduna vurub deyirdilər: “Belə işlər, İvan Abramoviç!” – “Belə işlər, Stepan Varlamoviç!” Ancaq bütün bunlara baxmayaraq həmin böyük adam məmurun gözləməsini tapşırırdı; beləliklə, o, çoxdan xidmət etməmiş və kənddə öz evində yaşamaqda olan dostuna göstərmək istəyirdi ki, məmurlar onun giriş otağında nə qədər gözləyirlər.

Axırda o doyunca söhbət edib və daha artıq sükut etdikdən sonra əyri söykənəcəyi olan çox rahat kreslodə bir siqar çəkəndən sonra, nəhayət, sanki birdən yadına düşmüş kimi, qapının ağzında, əlində kağızlar, məlumat vermək üçün durmuş katibinə dedi:

– Hə, axı deyəsən, orada bir məmur vardı; ona deyin ki, içəri gələ bilər.

Böyük adam Akaki Akakiyeviçin yazıq görkəmini və köhnə vismundirini görüb, birdən ona müraciətlə dedi:

– Nə buyurduunuz? – Bu sözləri o, indiki mövqeyini və general rütbəsini almamışdan hələ bir həftə əvvəl öz otağında təklikdə güzgünün qabağında qəsdən öyrənmiş olduğu acıqlı və möhkəm bir səslə söylədi.

Akaki Akakiyeviç hələ əvvəlcədən lazımınca qorxu hiss edib, bir qədər tutuldu və bacardığı kimi, dilinin sərbəstliyinin ona izn verdiyi dərəcədə və başqa vaxtda olduğundan daha tez-tez “Filan” adətini işlədə-ışlədə, izah etməyə başladı ki, şineli təptəzə idi. İndi onu insafsız bir surətdə soymuşdular və o həmin adama müraciət

edir ki, o birtəhər, “filan” bir adamın qarşısında vasitəçilik edib, cənab ober-polismeyster ilə və ya başqa bir adamla yazışıb onun şinelinesi tapsın. Generala nədənsə elə gəldi ki, bu cür hərəkət etmək özbaşınalıqdır.

– Bu necə işdir, cənab, – o, acıqlı bir səslə davam etdi. – Qayda-qanun bilmirsinizmi? Siz hara gəlibsiz? Bilmirsinizmi işi necə apararlar? Bu barədə siz gərək əvvəlcə dəftərxanaya ərizə verəydiniz; həmin ərizə hissə müdirinə gedəydi, ondan şöbə müdirinə veriləydi, sonra katibə çataydı, katib isə onu mənə yetirə idi.

Akaki Akakiyeviç bütün olan-qalan cürətini toplayıb, eyni zamanda, çox bərk tərləmiş olduğunu hiss edə-edə dedi:

– Ancaq general həzrətləri... mən zati-alinizə ona görə zəhmət verməyə cürət etdim ki, katiblər... çox etibarlı adamlar deyil, filan...

– Necə, necə, necə? – böyük adam dilləndi. – Bu cürət sizdə haradandır? Bu fikirlər sizin başınıza haradan girmişdir? Rəislərə və böyüklərə qarşı cavanlar arasında bu azgınlıq haradan belə yayılmışdır!

Deyəsən, bu böyük adam Akaki Akakiyeviçin yaşının əllidən də ötdüyünü görməmişdi. Akaki Akakiyeviçə cavan demək yalnız nisbi olardı; yəni yaşı yetmişdən artıq olana nisbətən ona cavan demək olardı.

– Siz bilirsinizmi bu sözləri kimə deyirsiniz? Bilirsiniz sizin qarşınızdakı kimdir? Siz bunu anlayırsınızmi? Siz bunu qanırsınızmi? Mən sizdən soruşuram.

Bu sözləri söyləyib böyük adam ayağını yerə döydü və səsinə elə yüksək bir dərəcəyə qaldırdı ki, bundan yalnız Akaki Akakiyeviçi deyil, başqasını da dəhşət götürərdi. Akaki Akakiyeviç yerində donub qaldı, yırgalandı, bütün bədəni əsdi və heç cür ayaq üstə dura bilmədi: əgər həmin saat xidmətçilər yüyürüb onu tutmasaydılar, döşəməyə səriləcəkdə. Onu, demək olar ki, hərəkətsiz bir halda otaqdan çıxartdılar. Böyük adam iş etdiyi təsirin gözlədiyindən də artıq olduğuna sevinərək öz sözlərindən başqa bir adamı, hətta bihuş edə biləcəyi fikrindən tamamilə məmnun qalmış halda, gözünün ucu ilə dostuna baxdı ki, görsün o, bu işə necə baxır. O, məmnuniyyətlə gördü ki, dostu

ən qeyri-müəyyən bir vəziyyətdədir və hətta özü də bir qədər qorxuya düşmüşdür.

Akaki Akakiyeviçin pilləkənləri necə düşdü-yündən və küçəyə necə çıxdığından əsla xəbəri yox idi. O, öz əl-ayağının varlığını da hiss etmirdi. O, ömründə bir general tərəfindən, həm də yad bir general tərəfindən hələ bu qədər şiddətli dandlanmamışdı. O, küçələrdə vıyıldayan çovğundan ağzını açıb, səkilərdən düşüb çıxax-çığax yeriyirdi; külək Peterburq qaydasınca dörd tərəfdən, bütün döngələrdən onun üstünə hücum edirdi. Küləkdən bir anda onun nəfəsi kəsildi, o, evə elə halda gəlib çıxdı ki, daha bircə kəlmə də danışa bilmədi; onun bütün bədəni şişmişdi; o, yatağına uzandı. Bəzi vaxt lazımı məzəmmətin təsiri bu qədər şiddətli olur! Ertəsi gün onun bədəni qızdırma içində yanırı. Peterburq iqliminin alicənab köməkliliyi sayəsində xəstəlik gözlənildiyindən sürətlə inkişaf etdi və doktor gəldikdə xəstənin nəbzinə baxıb xəstəni isindirməkdən başqa bir əlac göstərə bilmədi; bunu da yalnız ona görə etdi ki, xəstə təbabətin xeyirli köməyindən məhrum qalmasın; özü də xəbər verdi ki, bir sutka yarım

sonra mütləq işi bitəcəkdir. Bundan sonra həkim evin xanımına müraciətlə dedi ki, “ay ana, siz nə haq yerə vaxt itirməyin, onun üçün elə indidən bir şam ağacından tabut hazırlatdırın, çünki pald ağacından tabut onun üçün baha olar”. Akaki Akakiyeviçin özü üçün məşum olan bu sözləri eşidib-eşitmədiyi, əgər eşitdisə, bu sözlərin ona sarsıdıcı bir təsir edib-etmədiyi, onun öz dərqli həyatı üçün təəssüflənib-təəssüflənmədiyi məlum deyildir, çünki o, həmişə qızdırma içində sayıqlayırdı. Onun gözünə bir-birindən qərribə olan səhnələr görünürdü; o gah Petroviçi görür və ona elə bir şinel sifariş edirdi ki, oğruları tutmağa tələsi olsun; gah ona elə gəlirdi ki, çarpayısının altı həmişə oğrularla doludur və o hər dəqiqə evin xanımını çağırır tapşırırdı ki, hətta yorğanının altından oğrunu çəkib çıxartsın; gah soruşurdu ki, köhnə kapotunu niyə gözünün qabağından asmışlar, onun ki təzə şineli var; gah ona elə gəlirdi ki, generalın qabağında durub, onun haqlı məzəmmətlərini dinləyir və tez-tez deyir: “Günahkaram, general həzrətləri”, gah da, hətta pis-pis danışır, ən dəhşətli sözlər söyləyirdi, belə

ki, ömründə ondan bu cür sözlər eşitməmiş olan qoca ev xanımı hətta xaç vururdu, həm də ki bu sözlər “general həzrətləri” sözlərindən həmin saat sonra söylənilirdi. Sonra isə o, tamamilə mənasız-mənasız danışdı, belə ki, heç bir şey başa düşmək mümkün deyildi; yalnız bircə şeyi görmək mümkün idi ki, bütün bu hətərən-pətərən sözlər və fikirlər elə bircə həmin şinelin ətrafında hərlənirdi. Axırda yazıq Akaki Akakiyeviç canını tapşırırdı. Onun nə otağını, nə də şeylərini möhürlədilər, çünki əvvəla, vərəsəsi yox idi; ikincisi, çox az bir irs qalmışdı ki, o da bundan ibarət idi: bir dəstə qaz lələyi, bir tutam ağ dövlət kağızı, üç cüt corab, iki-üç şalvar düyməsi, bir də ki oxucuya məlum olan kapot. Bütün bunların kimə çatdığını Allah bilir: etiraf edirəm ki, bu əhvalatı nəql edən adam özü bu məsələ ilə heç maraqlanmamışdır. Akaki Akakiyeviçi aparıb basdırdılar və Peterburq Akaki Akakiyeviçsiz qaldı, elə bil bu adam heç yerli-dibli yox imiş. Heç kəsin müdafiə etmədiyi, heç kəs üçün əziz olmayan, heç bir kəsin maraqlanmadığı, hətta adi bir milçəyi sancağa taxan və ona mikroskopla baxan

bir təbiyyətçinin də də diqqətini cəlb etməyən bir məxluq yox olub getdi; bu elə bir məxluq idi ki, bütün dəftərxana istehzalarına itaətlə dözərdi və heç də fəvqəladə bir iş olmadan, qəbrə getdi; lakin, hər halda, bu məxluq üçün həтта ömrünün ən sonunda da olsa, şinel şəklində xoş bir əlamət əyan oldu, onun yazıq həyatını bir anlığa canlandırdı, sonra da padşahların və dünya hökmdarlarının başına gələn kimi dözülməz bir fəlakət onun da başına gəldi... Onun ölümündən bir neçə gün sonra departamentdən evinə bir xidmətçi göndərüb, əmr etmişdilər ki, həmin saat idarəyə gəlsin, naçalnik onu tələb edir; lakin xidmətçi əliboş qayıtmalı olub, məlumat verdi ki, Akaki Akakiyeviç daha gələ bilməz. “Niyə?” sualına xidmətçi cavab verdi ki, “elə-belə, o, ölmüşdür, dörd gün bundan qabaq basdırmışlar”. Departamentdə Akaki Akakiyeviçin ölümündən belə xəbər tutdular və ertəsi gün artıq yerində yeni bir məmur oturmuşdu; o, boyca xeyli uca olub hərfləri onun kimi düz xətlə deyil, xeyli qıyqacı yazırdı.

Ancaq kim güman edə bilərdi ki, Akaki Akakiyeviç əhvalatı burada bitmir və o, heç kəs

tərəfindən nəzərə alınmayan həyatının bir mü-kafatı imiş kimi ölümündən sonra bir neçə gün gurultulu bir həyat keçirəcəkdir? Ancaq belə oldu və bizim nağıl etdiyimiz bu adi əhvalat gözlənilmədən, xəyali bir nəticə ilə qurtaracaqdır. Peterburqa birdən-birə belə bir şeyiə yayıldı ki, Kalinkin körpüsü yanında və onun ətraflarında gecələr adamların gözünə, nə isə, öz oğurlanmış şinelini axtaran məmur şəklində bir xəyalət görünür və xəyalət, adamların mənəşə və rütbəsinə baxmadan, hamının çiyindən hər cür şineli öz oğurlanmış şineli adına çəkib aparır: yaxaları pişik dərisindən, qunduz dərisindən, sırımış, sırımamış yenot dərisindən, tülkü dərisindən, ayı dərisindən kürk, müxtəsər, insanların öz bədənlərini bürümək üçün icad etdikləri xəz və dəri paltar nə rast gəlişsə, hamısını çəkib aparır. Departament məmurlarından biri öz gözü ilə həmin ölü xəyalətini görüb, onun Akaki Akakiyeviç olduğunu o saat tanıyılmış. Lakin bundan onu elə bir qorxu götürübmiş ki, həmin saat var gücü ilə qaçmağa başlaymış və buna görə ona yaxşıca diqqətlə baxa bilməyibmiş, yalnız

uzaqdan onu barmağı ilə hədələdiyini görübmüş. Hər bir tərəfdən fasiləsiz surətdə şikayətlər yalınlaşmağa başlamışdı ki, hələ titulyar müşavirlər bir yana, hətta ən böyük gizli müşavirlərin də kürəkləri və çiyinləri, gecələr şinellər soyulduğuna görə, tamamilə soyuğun qabağında qalmalı olub. Polis idarəsinə əmr verilmişdi ki, ölü xəyalətini hər necə olur-olsun, ya diri, ya ölü tutsunlar və başqalarına nümunə olmaq üçün ən amansız bir surətdə cəzalandırınsınlar. Az qalmışdı bu iş müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilsin. Kiryuşkin döngəsində bir kvartalın keşikçisi həmin ölü xəyaləti cinayət başında, vaxtilə fleyta çalan olub istefaya çıxmış bir musiqiçinin friz şineli ni çəkib aparmaq istədiyi zaman azca qalmışdı yaxalayıb tutsun. O, xəyalətin yaxasından yapışb çıxıraraq iki başqa yoldaşını da çağırmış və xəyaləti tutub saxlamağı onlara tapşırıb, özü yalnız bircə dəqiqəliyə əyilib çəkməsinin boğazından burunotu qabını çıxartmaq istəyirmiş ki, ömründə altı dəfə don vurmuş burnunu bir qədər tərəvətləndirsin; ancaq, görünür, burunotu elə bir burunotu imiş ki, buna hətta ölünün xəyaləti də

dözə bilməyibmiş. Keşikçi barmağını burnunun sağ pərdəsinə dirəyib sol əli ilə bir çimdik burunotu götürməyə macal tapmamış, ölü elə bərkdən asqırıbmış ki, üçünün də gözünü burunotu ilə doldurubmuş. Onlar yumruqlarını gözlərinə dirəyib ovuşdurunca ölünün izi-tozu da qalmayıbmış, belə ki, onlar ölünün, doğrudan da, öz əllərində olub-olmadığını hətta yaxşı bilmirlər. O vaxtdan bəri keşikçilər ölülərdən elə bərk qorxmağa başlamışdılar ki, hətta diriləri də tutmağa qorxur və yalnız uzaqdan çıxırırdılar: "Hey, yolunu düz get!" Bundan sonra ölü məmur xəyaləti hətta Kalinkin körpüsündən uzaqlarda da görünüb, bütün qorxaq adamları dəhşətə salırmış. Amma biz, əslində, tamamilə həqiqi olan bu əhvalatın xəyali bir istiqamət almasının əsl baisi olan həmin böyük adamı tamamilə yaddan çıxartdıq. Hər şeydən əvvəl, ədalətli olmaq vəzifəsi tələb edir deyək ki, həmin böyük adam, yaman danlanmış olan yazıq Akaki Akakiyeviç gedən kimi, mərhəmətə bənzər bir şey hiss etmişdi. Başqasının halına yanmaq onun üçün yad bir şey deyildi. Mənsəbinin çox zaman xeyirxahlıq hissələrinin bürüzə çıxmasına

mane olduğuna baxmayaraq, onun qəlbində bir çox mehriban duyğular yer etmişdi. Yanına gəlmiş dostu onun kabinetindən çıxan kimi, o hətta yazıq Akaki Akakiyeviç barəsində düşünməyə də başlamışdı. Bu zamandan başlayaraq, demək olar ki, hər gün yüksək rütbəli bir adamın məzəmmətinə dözə bilməyən Akaki Akakiyeviçin solğun üzünü onun gözünə görünürdü. Akaki Akakiyeviçin fikri onu o qədər narahat etmişdi ki, aradan bir həftə keçəndən sonra o hətta Akaki Akakiyeviçin arxasınca bir məmur göndərərək onun işinin necə olduğunu və ona, doğrudan da, kömək etmək mümkün olub-olmadığını öyrənməyi qərara aldı. Akaki Akakiyeviçin qısa bir müddətdə və şiddətli qızdırma içində öldüyünü ona xəbər verdikdə o hətta heyrət içində qalır, vicdan əzabı duydu və bütün gün kefi yerində olmadı. O, birtəhər əylənmək, bu xoşagəlməz təsiri yadından çıxarmaq arzusu ilə axşam öz dostlarından birinin yanına getdi, onun evində ağıllı-başlı bir məclis gördü, hamısından yaxşısı bu idi ki, oradakılar hamısı, demək olar ki, bir rütbədə adamlar idi, belə ki, onun heç bir cəhətdən əli-qolu bağlanmayacaq-

dı. Bu, onun ruhi vəziyyətinə çox qaribə bir təsir etdi. O, açıldı, xoşsifət, mehriban bir adam oldu, müxtəsər, bütün gecəni çox xoş keçirdi. Axşam yeməyi yeyərkən iki stəkan şampan şərabı içdi (məlum olduğu kimi, bu şərab şən və xoş fikirlərə yaxşı təsir edir). Şampan şərabı onda cürbəcür gözlənilməz hərəkətlərə meyil əmələ gətirdi; belə ki, o, birbaşa evə getmək istəməyib, Karolina İvanovna adlı, gərək ki, əslən alman olan tanış bir xanımın yanına getmək istədi. Bu xanımla onun tamamilə dostanə bir münasibəti var idi. Bunu da demək lazımdır ki, bu böyük adam xeyli yaşlı idi, yaxşı bir ər idi və hörmətli bir ailə sahibi idi. Biri artıq dəftərxanada xidmət edən iki oğlu və burnu bir qədər dik olsa da, ancaq gözəl olan on altı yaşlı qəşəng bir qızı hər gün gəlib, onun əlini öpər və deyərdilər: *bonjour, papa*². Hələ canı sulu olub, hətta heç də kifir olmayan arvadı, hər şeydən əvvəl əlini öpdürər, sonra tərsinə çevirib özü onun əlini öpərdi. Lakin öz evindəki ailə mehribanlıqlarından tamamilə razı qalan həmin bu böyük adam, dostanə münasibətlər

² Günün xeyir olsun, ata.

üçün şəhərin o biri başında bir aşna saxlamağı da ədəbli bir hərəkət hesab edirdi. Onun bu aşnası öz arvadından əsla nə cavan, nə də yaxşı idi; ancaq dünyada belə qəribə tapmacalar olur və bu barədə mühakimə yürütmək bizim işimiz deyil. Bəli, həmin böyük adam pilləkəndən düşüb, xizəyə oturdu və sürücüyə dedi:

– Karolina İvanovnanın yanına! – Özü isə bəzəkli və isti şinelinə bürünüb, elə xoş bir vəziyyət aldı ki, bir rus üçün bundan yaxşısını ağıla gətirmək də mümkün deyil, yəni bu elə vəziyyətdir ki, özün heç bir şey fikirləşmərsən, amma bir-birindən xoş fikirlər onları axtarmağa zəhmət vermədən özləri sənin ağına gəlir. O, böyük bir ləzzət içində keçirdiyi axşamın bütün xoş dəqiqələrini, kiçik məclisi qəhqəhə ilə güldürən bütün sözləri ötəri olaraq yadına salırdı; o hətta bu sözlərdən bəzilərini yavaşcadan təkrar edirdi; ona elə gəlirdi ki, bu sözlər elə əvvəlki kimi gülməlidir və buna görə təəccüblü deyil ki, o özü də ürəkdən güldürdü. Ancaq şiddətlə əsən külək hərdənbir ona mane olur və Allah bilir haradan və hansı səbəbə görə şiddətlə əsib sanki sifətini

kəsir, yığın-yığın qarı içəri atır, şinelin yaxasını bir yelkən kimi qabardır, ya da birdən qeyri-təbii bir qüvvə ilə onun başına çırpır və beləliklə, onu daim narahat edib bu vəziyyətdən qurtarmağa məcbur edirdi. Böyük adam birdən hiss etdi ki, kim isə çox möhkəm bir surətdə onun şinelinin yaxalığından yapışdı. O dönüb baxdıqda əynində köhnə vismundir olan ortaboylu bir adam gördü və dəhşət içində onun Akaki Akakiyeviç olduğunu tanıdı. Məmurun üzü qar kimi ağappaq idi, özü də lap ölüyə bənzəyirdi. Lakin birdən bu böyük adamı bürüyən dəhşət hər bir həddi aşdı. O gördü ki, ölüün ağzı əyildi, oradan qorxunc məzar qoxusu gəldi və ölü bu sözləri söylədi:

– Hə! Axır ki, əlimə düşdün! Axır ki, sənin də yaxandan yapışdım, filan-fəsman! Mənə elə sənin şinelin lazım idi! Mənim şinelimi tapmağa çalışmadın, üstəlik, hələ məni danladın da, di indi öz şinelini ver!

Yazıq böyük adam az qalmışdı ölsün. Hərçənd o, dəftərxanada və ümumiyyətlə aşağı rütbəli adamların yanında çox tündxasiyyət idi, hərçənd onun bircə heybətli görkəminə baxanda hər kəs

deyirdi: “Aman, nə tündxasiyyətdir!” Ancaq burada o, pəhləvan görkəminə malik bir çox adamlar kimi elə qorxuya düşdü ki, doğrudan da, haqlı olaraq, hətta qəşş edəcəyindən qorxdı, hətta o özü şineli tez çiyindən atıb, qorxudan səsi dəyişmiş bir halda sürücüyə çığırdı:

– Var gücünlə evə sür!

Sürücü, adətən, ən qəti dəqiqələrdə çıxan bu səsi eşidib bundan sonra xeyli təsirli hərəkətlər də olduğunu bildiyindən, hər ehtimala görə, başını çiyinləri arasına qısıb qamçısını qaldıraraq qolaylandı və xizəyi ox kimi sürdü. Altı dəqiqədən azacıq artıq bir zamanda böyük adam öz evinin qapısı ağzında idi. O, rəngi solmuş, qorxuya düşmüş və şinelsiz halda, Karolina İvanovnanın yanına getmək əvəzinə öz evinə gəlib, özünü birtəhər otağına yetirdi və gecəni çox bərbad bir halda keçirdi; belə ki, ertəsi gün səhər çay içilən vaxt qızı ona belə dedi:

– Ata, bu gün sənin rəngin lap qaçmışdır.

Ancaq ata dinmədi və hara getdiyi, hara getmək istədiyi və başına nələr gəldiyi barədə heç bir kəsə bir söz demədi. Bu hadisə ona çox şiddətli

təsir etmişdi. O hətta öz məmurlarına xeyli az-az hallarda deyirdi ki, “necə cürət edirsiniz, bilirsinizmi qabağınızda kimdir?” Əgər o, bu sözləri söyləmiş olsaydı da, əvvəl işin nə yerdə olduğunu soruşub dinlədikdən sonra deyirdi. Ancaq qəribəsi budur ki, bu vaxtdan etibarən ölü məmur xəyaləti daha əsla gözə görünmədi. Görünür, generalın şineli onun əyninə lap yaxşı gəlibmiş; hər halda, daha bir adamın çiyindən şineli qapıldığı barəsində heç bir yerdə heç bir şey eşidilmədi. Amma bir çox fəal və qayğıkeş adamlar heç cür sakit olmaq istəmir və deyirdilər ki, guya, şəhərin uzaq hissələrində ölü məmur xəyaləti hələ də gözə görünürmüş. Doğrudan da, Kolomna keşikçilərindən biri həmin ölü xəyalətin bir evin arxa tərəfindən çıxdığını öz gözləri ilə görmüşdü. Ancaq həmin keşikçi öz təbiəti etibarilə çox aciz idi; bir dəfə adicə yekə bir donuz balası xüsusi bir evin qapısından qaçaraq çıxıb ona toxunmuş və yerə yıxmışdı, ətrafda duran faytonçular bərk gülmüşdülər. Keşikçi bu istehzaya görə onların hərəsindən bir quruş burunotu pulu almışdı; bəli, həmin keşikçi aciz və gücsüz olduğundan xəyaləti

saxlaya bilməyibmiş, qaranlıqda onun arxasınca düşüb gedibmiş, nəhayət, xəyalət birdən durub ətrafına göz gəzdirib ondan soruşubmuş: “Nə istəyirsən?” və ona elə bir yumruq göstərmiş ki, keşikçi “Heç bir şey” demiş və həmin saat geri qayıdılmış. Ancaq bu xəyalət boyca xeyli uca imiş, yekə bıqları varmış və deyəsən, Obuxov körpüsünə sarı gedib qaranlıqda gözdən itibmiş.

Николай Васильевич Гоголь

*Русский прозаик, драматург, поэт,
критик, публицист*

Шинель

Nikolay Vasilyeviç Qoqol 1809-cu ilin mart ayının 19-da Malorusiyanın Poltava quberniyasında, Soroçi qəsəbəsində anadan olmuşdur. Qoqol on üç yaşına kimi atasının mülkündə dinc və rahat yaşayıb, kənd əhlinin dolanacağı ilə tanış olmuşdur. Burada Qoqol malorusların eys-ışrətlərini, çalıb-oynamaqlarını, gözəl nəğmələrini, ənənə və adətlərini, əxlaq və adablarını mütəmadi müşahidə edib, sonralar gördüklərini bütünlüklə məharətlə yazıb, özünün həqiqətyazan bir ədibi-kamil olduğunu aşkar etmişdir.

Qoqol milli ədəbiyyatını məişətin güzgüsü edib, özündən sonra gələn üdəba və şüəraya sağlam bir məslək, düz bir yol açıb. Qoqol həqiqətyazan ədiblərin (realistlərin) babası və qabaqcıl örnəyidir.

2 000030 977967

/mini KLASSİKA/

2.99 ₼

QANUN
NƏŞRİYYATI

QANUN NƏŞRİYYATI

kitab sifarişi (012) 431-16-62
və www.qanun.az saytında

www.fb.com/qanunpublishing